હિંદુસ્તાનનો સંક્ષિપ્ત ઈતિહાસ.

મુખ્યત્વે કરીને ગુજરાતી પાંચમા તથા છઠ્ઠા અને અંગ્રેજી પેહેલા, ધોરણોનાં વિદ્યાર્થીઓને માટે છપાવી પ્રગટ કર્યો છે.

મુંબઈ:

"નિર્ણય-સાગર" છાપખાનામાં છાપ્યું છે.

સંવત્ ૧૯૪૪—સને ૧૮૮૮.

કીંમત ૨ આના.

૩૩૨૫

હિંદુસ્તાનનો ઈતિહાસ.

પ્રકરણ ૧ લું.

મુસલમાન સરદારોએ આ દેશની લક્ષ્મી અને મોહોટાઈથી મોહ પામીને મોટો ભાગ જીતી લીધો તેની આગમજ ઈરાનના બાદશાહ દારાયસ હીસ્તાસ્પીસે ઇ. સ. પે. ૫૧૮ માં હુમલો કરી સિંધુ નદીના કાંઠે આવેલા મુલકો તાબે કર્યા હતાં. એની પછી સિકંદર બાદશાહ પંજાબના હાકેમ પોરસને જેલમને કાંઠે હરાવી સટલજ નદી સૂધી વધી આવ્યો ઈ. સ. પે. ૩૨૭.

સિકંદરના મરણ પછી તેના વિશાળ રાજ્યના ભાગ થયા. એમાંનો મોટો ભાગ સેલ્યુકસ નામે તેના એક સેનાપતિને મળ્યો. આ સેનાપતિએ મગધના રાજા ચંદ્રગુપ્ત સામે સ્વારી કીધી, પણ તેમાં કાંઈ ફાવ્યું નહીં ત્યારે તેની જોડે સલાહ કીધી.

ચંદ્રગુપ્તના વખતમાં ભરતખંડમાં સ્વતંત્ર રાજ્યો ઘણાં હતાં. એમાંના ઘણાંક એણે અને એના વંશજોએ વશ કર્યા. એ કાળે લોક ઉદ્યોગી અને ધનવાન હતા. વિદ્યામાં ભરતખંડની પ્રજા કોઈ બીજી પ્રજાથી પાછળ ન હતી. બ્રાહ્મણો વિદ્યા શિખી ધર્મગુરૂનું કામ કરતા. દેશમાં ભારે હુન્નર તથા વેપાર ચાલતા. પ્રજા પાળવામાં અને દેશ સુધારવામાં ચંદ્રગુપ્તનો પૌત્ર અશોક બહુ વખણાયો છે. રસ્તા, ધર્મશાળા, તળાવ, કુવા દેરાં વગેરે લોકોપયોગી કામોમાં એણે બહુ

નાણું ખરચ્યું. આ સમયે તિબેટ, બ્રહ્મદેશ, શ્યામ, ચીન વગેરે દેશોમાં બૌદ્ધ ધર્મનો ભારે ફેલાવો થયો. ચંદ્રગુપ્તનું વંશ મૌર્ય વંશને નામે ઓળખાતું હતું. આ વંશની આખરે બૌદ્ધ ધર્મની પડતી થઇ ને તેને ઠેકાણે બ્રાહ્મણધર્મે જોર માર્યું. આ પંથ વધતાં વધતાં એટલો ફેલાવો પામ્યો કે હિમાલય પર્વતથી કન્યાકુમારી અને બ્રહ્મપુત્રથી સિંધુ સૂધી બૌદ્ધધર્મી કોઈ રહ્યું નહીં.

મૌર્ય રાજાનું બળ નરમ પડયા પછી પંજાબ, સિંધ, અને ગુજરાત વગેરે શેહેરોમાં રાજા સ્વતંત્રપણે રાજ ચલાવવા લાગ્યા. મુસલમાન ધર્મી રાજા હુમલા કરવા લાગ્યા તે પહેલાં હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે ૭ મોટાં રાજ્યો હતાં. એમાંનાં દરેકને તાબે ઘણાં નાનાં રાજ્યો હતાં. એ ૭ રાજ્યોનાં નામ:—પંજાબનું રાજ્ય, દિલ્લીનું રાજ્ય, કનોજનું રાજ્ય, બંગાલાનું રાજ્ય, મેવાડનું રાજ્ય, અને ગુજરાતનું રાજ્ય. પણ જેમ જેમ ઇસલામી ધર્મનો ફેલાવો થતો ગયો અને ધર્મને બહાને મુસલમાનોએ હિંદુરાજ્યોપર ઉપરા સાપરી હૂમલા કરવા માંડયા તેમ તેમ રજપૂત રાજાનું બળ નરમ પડતું ગયું અને ભરતખંડમાં મુસલમાન રાજ્યનો પ્રવેશ થવા માંડયો.

બસરાના સૂબાએ ઇ. સ. ૭૧૨ માં પોતાના સરદાર મહમૂદ કાશીમને લશ્કર આપી સિંધઉપર હૂમલો કરવા મોકલ્યો. આ સમયે ત્યાં દાહીર નામે રજપૂત રાજા રાજ કરતો હતો. તેઓ વચ્ચે ભારે યુદ્ધ થયું તેમાં દાહીર માર્યો ગયો ને કાશીમે તેની રાજધાની દેવલનગરને લૂટી તેની વસ્તીનો નાશ કર્યો. તાતાર દેશની એક જાત જેને સેમેનીસ કહેતા હતા તેઓ ખોરાસાનમાં રાજ ચલાવતા હતા; અને અબદુલમુલ્ક તેમનો રાજા હતો. આ રાજાના મરણ પછી કાબુલથી ૮૦ મૈલ દુર ઘિજની શેહેરમાં એના ગુલામ અલપ્તજીને સ્વતંત્રપણે રાજ કરવા માંડયું. અલપ્તજીનના મરણ

પછી સબક્તગીન નામે તેનો ગુલામ તેની ગાદીએ બેઠો. એના મરણ પછી એનો છોકરો મહમદ ઈ. સ. ૯૯૬ માં ગાદીએ આવ્યો.

ધિજની વંશનો પેહેલો બાદશાહ સુલતાન મહમદ ઈ. સ. ૯૬૭ માં જન્મ્યો હતો. આ વખતે હિંદુસ્તાન દ્રવ્યથી ભરપુર હતું તે હાથ કરવું તથા મૂર્તિપૂજક ધર્મ તોડી ઈસલામી ધર્મ ફેલાવવો એવા હેતુથી એણે હિંદુસ્તાન ઉપર બાર સ્વારી કીધી.

પેહેલી સ્વારી ૧૦૦૧:—મહમદે ૧૦,૦૦૦ વીણી કાઢેલા સ્વારો લઈને પેશાવરની નજદીક લાહોરના જેપાળ રાજા ઉપર સ્વારી કરીને તેને હરાવ્યો. એ રાજાને આગળ સબક્તગીને હરાવ્યો હતો અને આ વખતે મહમદે હરાવ્યો, તેથી પોતાની આબરૂ ધુળ મળી ગઇ એમ સમજી પોતાને હાથે ચેહ ખડકી બળી મુઓ.

બીજી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૦૪:—આ લડાઈમાં મહમદે ભાટીઆના રાજા વિજયરાયને મુલતાનની પાસે હરાવ્યો.

ત્રીજી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૦૫:—મહમદે મુલતાનના સરદાર અબદુલ ફાટલોદીનને હરાવ્યો.

ચોથી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૦૮-૯:—આ સ્વારીમાં મહમદને અટકાવવાને લાહોરનો રાજા અનંગપાળ પોતાના મોટા લશ્કર સહીત દિલ્હી, કનોજ, ઉજ્જન, ગ્વાલ્હેર, કલીંજર અને અજમેરના રાજાને લઇને આવ્યો. તેઓ વચ્ચે પેશાવર આગળ લઢાઇ થઈ તેમાં બંને તરફવાળાનાં ઘણાં માણસ મરણ પામ્યાં પણ કોઈની પૂરેપૂરી ફતેહ થઈ નહીં. એટલામાં અનંગપાળનો હાથી આગના ગોળાથી ચમકયો ને પોતાના સ્વારને લઈ રણભૂમીમાંથી નાઠો. આ ઉપરથી એના લશ્કરે એવું અનુમાન કર્યું કે અનંગપાળ પોતાનો જીવ બચાવવા નાઠો હશે તેથી તેઓમાં ફુટ પડી અને સઘળા જીવ લઈને નાઠા. મહમદના લશ્કરે તેમની પુઠ પકડી અને તેમનામાંના

ઘણાંકને મારી નાખ્યાં. ત્યાંથી મહમદ નગરકોટ ગયો, ત્યાંના દેરાંનો નાશ કર્યો અને તેમાંથી પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવ્યું.

પાંચમી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૧૦:—આ વખતે મહમદે મુલતાન હાથ કીધું.

છઠ્ઠી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૧૪:—મહમદે જમના ને સરસ્વતી વચ્ચે આવેલા થાનેશ્વરના દેરા ઉપર લુટ ચલાવી. એ સ્વારીમાં પણ તેણે સોનું રૂપું ને ઝવેર ભારે મેળવ્યું.

સાતમી અને આઠમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૧૫:—મહમદે કાશ્મીરપર બેવાર સ્વારી કીધી; પણ બંને વખત માર ખાઈ પાછું હઠવું પડયું.

નવમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૧૮–૧૯:–આ વખને મહમદ ૧,૦૦,૦૦૦ ઘોડેસ્વાર તથા ૨૦,૦૦૦ પાયદળ લઇને પેશાવરથી નિકળ્યો અને પંજાબ ઓળંગી કનોજ આવી પોહોંચ્યો. તે કાળે હિંદુસ્તાનના દેશી રાજ્યોમાં કનોજ ઘણું ચઢીઆતું ગણાતું હતું. ત્યાંનો રાજા પોતાને હિંદુસ્તાનનો શેનશાહ કહેવાડતો હતો. એ રાજા લડયાવિના મહમદને શરણે થયો. મહમદ ત્રણ દિવસ ત્યાં રહ્યો ને કાંઈ નુકશાન કર્યાં વગર પાછો ફર્યો. અહીંથી નિકળી સુલતાન હિંદુઓના દેવ કૃષ્ણની જન્મભૂમી મથુરા તરફ ગયો અને ત્યાંની સોના તથા ઝવેરથી મઢેલી મૂર્તિનો નાશ કરી, સઘળો ખજાનો ઊંટ ઉપર લાધી તથા ૫૩,૦૦૦ કેદીઓ પકડી ઘિજની ગયો, અને ત્યાં તેમને બબ્બે રૂપીએ વેચ્યા.

દશમી અને અગીઆરમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૨૨–૨૩:—કનોજનો રાજા લડયા વિના મહમદને શરણે ગયો માટે કલીંજરના રાજા બીજા જેપાળે તેનાપર સ્વારી કરી તેને માર્યો. આ સાંભળી મહમદે કલીંજરના રાજ્ય ઉપર ચઢાઇ કરી અને તે રાજાને હરાવ્યો.

બારમી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૨૪:—આ છેલી સ્વારી મહમદે ગૂજરાતમાં સોમનાથના દેરા ઉપર કરી. અજમેરથી નિકળી ગૂજરાતની અસલી રાજધાની અણહિલવાડ સૂધી વગર અટકાવે મહમદ આવી પોહોંચ્યો. આ દેરાનો બચાવ કરવાને જે રજપૂત રાજા તથા ગૂજરાતના મુખ્ય સરદારો આવ્યા હતા તેમાં ચામુડનો પાટવી કુંવર વલભસેન તથા તેનો ભત્રિજો ભીમદેવ મુખ્ય હતા. એ લડાઈ ત્રણ દિવસ સૂધી ચાલી તેમાં આખરે રજપૂતો હાર્યા; અને મહમદે દેરામાં પેસી મૂર્તિનો નાશ કર્યો. એ મૂર્તિને સ્નાન કરવા સારૂં એક હજાર મૈલથી ગંગા નદીનું પાણી લાવવામાં આવતું હતું. મહમદ તેની ૬૩ વર્ષની ઉમરે ઇ. સ. ૧૦૩૦ માં મરણ પામ્યો. પોતે એકઠી કરેલી દોલત જોઇને એને ઘણું રડવું આવ્યું. એ વિદ્યા, હુન્નર ને ખેતીવાડીને ઉત્તેજન આપતો. એણે એક મદ્રેસા સ્થાપી હતી. એના વખતમાં શાહનામાનો બનાવનાર ફીરદુશી વગેરે બીજા વિદ્વાનો થઈ ગયા. એને "આઈ કોનોકલેસ્ટ" એટલે મૂર્તિનો તોડનાર કહે છે. એણે એક મસીદ બંધાવી હતી, જેને "સીલેસચિઅલ બ્રાઈડ" કહેતા.

મહમદના વંશજો:—સુલતાન મહમદના મરણ પછી એના વંશમાં કુસંપ ચાલવાથી એણે જે જગાઓ જીતી લીધી હતી તે સધળી હિંદુ રાજાઓએ પાછી હાથ-કરી લીધી. એ વંશનો છેલો રાજા ખુશરૂ લાહોરમાં રાજ કરતો હતો તેના ઉપર મહમદ ઘોરીએ ચઢાઈ કરી તે રાજ જીતી લીધું.

ઘોરીવંશ ઇ. સ. ૧૧૮૪–૧૨૦૬.

મહમદ ઘોરી ૧૧૮૪–૧૨૦૫.

એ વંશના રાજા પેહેલાં આફગાનીસ્તાનના એક ભાગમાં રાજ કરતાં હતાં. ધિજની અને હેરાત વચ્ચે આવેલી ઘોર નામની જગા ઉપરથી એ વંશ ઘોરી વંશને નામે જણાવવા લાગ્યું.

શાહબુદીન અથવા મહમદ ઘોરી એઓમાં એક બળવાન રાજા થઈ ગયો.

એણે બેરામના દીકરા ખુશરૂને લાહોરમાંથી હાંકી કાઢ્યો અને તે રાજ પોતાને હાથ કર્યું. ઈ. સ. ૧૧૯૩ માં મહમદ ઘોરીએ અજમેર ઉપર ચઢાઇ કીધી પણ ત્યાંના રાજા પૃથુરાજે તેને પાણીપત આગળ હરાવ્યો. આ લડાઈ પૃછી મહમદ ઈ. સ. ૧૧૯૩ માં એક મોટું લશ્કર લઈ પૃથુરાજની સામો થયો. પૃથુરાજને દિલ્લીના રાજાની મદદ મળી હતી તે છતાં તે થાનેશ્વરની લડાઈમાં હાર્યો, અને માર્યો ગયો. મહમદે ઈ. સ. ૧૧૯૪ માં દિલ્લીના રાજાને હરાવ્યો, અને પોતાના તુર્કિ ગુલામ કુતબુદીનને ત્યાંનો સૂબો બનાવ્યો. એજ વર્ષમાં એણે કનોજના રાઠોર રાજા જયચંદરાયને હરાવ્યો અને બનારસ તરફ જઈ ત્યાંનાં સઘળાં દેરાંની મૂર્તિનો નાશ કરી તથા ઘણી લૂટ મેળવી પાછો ફર્યો. સુલતાન મહમદની માફક મહમદ ઘોરીએ હિંદુસ્તાનઉપર નવ વખત ચઢાઈ કીધી. છેલી સ્વારી કર્યા પછી ધિજની તરફ પાછાં ફરતાં સિંધુ નદીને કાંઠે છાવણી નાંખી સૂતો હતો, તે વખતે પંજાબની ઉત્તર તરફના પાહાડોની એક ગકર્સ જાતની ટોળી તેના તંબુમાં પેઠી અને ચોકીવાનને મારી તેને મારી નાંખ્યો ઈ. સ. ૧૨૦૫. એની પછી એનો ભત્રિજો ગાદીએ આવ્યો પણ તેની સત્તા ઝાઝોવાર રહી નહીં.

ગુલામી વંશ ૧૨૦૬—૧૨૯૦.

કુતબુદીન ૧૨૦૬—૧૨૧૦.

મહમદ ઘોરી નસંતાન મુઓ તેથી તે રાજ્યના ઘણા ભાગ થયા. કુતબુદીન દિલ્લીની ગાદીએ બેઠો ને ત્યાં સ્વતંત્રપણે રાજ કરવા લાગ્યો. એનું વંશ ગુલામી વંશને નામે ઓળખાવવા લાગ્યું.

એ પહેલાં નીસાપુરના રેહેવાસીનો ગુલામ હતો. એની બુદ્ધિ ઘણી ચંચળ માલમ પડવાથી એને વિદ્યા ને હુન્નર શિખવવામાં આવ્યાં હતાં. એના ધણીના મરણ પછી એને શાહબુદીન ઘોરીએ વેચાતો લીધો અને ઘણો વફાદાર, વિશ્વાસુ તથા હિંમતવાન માલમ પડવાથી તેને ધીમે ધીમે મોટે દરજ્જે ચઢાવ્યો. કુતબુદીન ઘણો પ્રમાણિક, ઉદાર તથા દયાળુ હતો. એની બક્ષીસો એટલી બોહોળી હતી કે કોઈ પણ માણસની ઉદારતા વિષે બોલતાં એનું નામ લીવામાં આવે છે જેમકે "આ માણસ કુતુબુદીન જેવો ઉદાર છે" એણે દિલ્લીમાં એક મિનારો બંધાવ્યો તેને "કુતબામનાર" કહેછે. એ ઈ. સ. ૧૨૧૦ માં મરણ પામ્યો. એની પછી એનો છોકરો આરામ ગાદીએ બેઠો.

આરામ ૧૨૧૦—૧૦.

એ કુતબુદીનનો છોકરો હતો. એ ઘણો નબળો હોવાથી એના વખતમાં દરેક ઠેકાણે બળવા ઉઠયા. એને એના બનેવી અલ્તમસે ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મૂક્યો ને પોતે ગાદીપર બેઠો.

અલ્તમસ ૧૨૧૦–૩૫.

એ એક તુર્કિ ગુલામ હતો. એ ઘણો હિંમતવાન હોવાથી આગળ જતાં મોટી પદ્વીએ ચઢ્યો અને આખરે કુતબુદીને પોતાની છોકરી એની સાથે પરણાવી. એણે બંગાળા, બહાર, ગ્વાલ્હેર, ઉજ્જન અને માળવા જીતી લીધાં, અને વિક્રમાજીત્યનું બાવલું ભાગી નાંખ્યું. એના વખતમાં તુર્કિ લોકોનો સરદાર જંઘીસખાં એક જબરી ફોજ લઇ સિંધુ નદી સૂધીનો સઘળો મુલક ઉજડ કરતો વધી આવ્યો ઈ. સ. ૧૨૧૭. અલ્તમસ ઈ. સ ૧૨૩૫ માં મરણ પામ્યો. એની પછી એનો દીકરો રૂકનુદ્દીન ગાદીએ બેઠો.

રૂકનુદ્દીન ૧૨૩૫—૧૨૩૬.

એણે માત્ર સાત મહિના રાજ કર્યુ એટલામાં એની બેન રજીઆબેગમે એને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકયો.

રજીઆબેગમ ૧૨૩૬—૧૨૩૯.

એ ઘણી ખુબસુરત ભણેલી અને ચાલાક સ્ત્રી હતી. જ્યારે અલ્તમસે ગ્વાલ્હેરના કિલ્લા ઉપર હુમલો કીધો હતો ત્યારે પોતાનું રાજ એને સોંપી ગયો હતો. એણે કેટલાક દિવસ સૂધી પોતાનું રાજ બાહાદુરીથી ને નિશપક્ષપાતે ચલાવ્યું; પણ પાછળથી જમાલ નામના ગુલામ સાથે પ્યારમાં પડવાથી એના રાજમાં બખેડા થયા, અને એક અલતુન્યા નામના તુર્કિ સરદારે તેને કેદ કરી; પણ જ્યારે તેની સાથે પરણવાનો કોલ આપ્યો ત્યારે તે સરદારે તેને છોડી મૂકી. ઇ. સ. ૧૨૩૯ માં એના ભાઈ બેરામે એને પાછી કેદ પકડી મારી નંખાવી.

બેરામ ૧૨૩૯—૧૨૪૧.

એ નબળો અને ઘાતકી રાજા હતો. ઈ. સ. ૧૨૪૧ માં મોગલ લોકોએ લાહોર ઉપર હુમલો કર્યો, તેમાં એ કેદ પકડાયો અને માર્યો ગયો.

મસુદ ૧૨૪૧—૧૨૪૬.

એ રૂકનુદ્દીનનો છોકરો હતો, અને ઘણો ઘાતકી તથા વિષઈ હતો. એના વખતમાં મોગલ લોક બે વાર ચઢી આવ્યા પણ તેમને એણે હ કી કાઢયા. ઈ. સ. ૧૨૪૬ માં નાશરૂદ્દીન મહમદે તેને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકી પોતે બેઠો.

નાશરૂદ્દીન મહમદ ૧૨૪૬—૧૨૬૫.

આ સુલતાન સદ્ગુણી હતો. એ વિદ્યાને ઉત્તેજન આપતો, પોતાનાં રૈયતનો બચાવ કરતો. ને ગરીબનો મિત્ર હતો. એ પોતાનો સઘળો વખત અભ્યાસ કરવામાં ગુજારતો. ગ્યાસુદ્દીન બલબન

એનો મુખ્ય પ્રધાન હતો એના રાજનો સઘળો વહીવટ એજ ચલાવતો હતો. નાશરૂદ્દીન પોતાના વઝીરની છોકરી સાથે પરણ્યો હતો. એ એક મોટા રાજનો ધણી હતો તે છતાં પોતાનો સઘળો ખરચ ચોપડી લખી ચલાવતો, અને કોઈ ચાકર નહીં રાખતાં પોતાના ઘરનો સઘળો વહીવટ પોતાની સ્ત્રી પાસે કરાવતો એવો સાદો હતો.

ગ્યાસુદ્દીન બલબન ૧૨૬૫—૧૨૮૭.

નાશરૂદ્દીન મહમદના વખતમાં એણે ઘણી સારી રીતે રાજ્ય ચલાવ્યું હતું તેથી નાશરૂદ્દીનના મરણ પછી ઉમરાવોએ એને ગાદી આપી. એ અલ્તમસનો ગુલામ ને જમાઈ હતો. રઝીઆબેગમને ગાદી ઊપરથી ઉઠાડી મુકવામાં બેરામ સાથે એણે મુખ્ય ભાગ લીધો હતો. જંઘીશખાના હુમલાથી જે રાજા રાજ્ય ત્યાગ કરી નાશી ગયા હતા, તેઓ દિલ્લીમાં આવી એને આશરે રહ્યા હતા. એનો વડો છોકરો વિદ્યાને આશરો આપતો. એની દરબારમાં અમીર ખુશરૂ વિગેરે બીજા મોંટા કવિયો અને વિદ્વાનો હતા. મેવાડના રજપૂતો એની સામે થયા, માટે એણે તેઓમાંના એક લાખ માણસોને મારી નાંખ્યા. બંગાળાના હાકેમ તોગ્રલે બળવો કીધો હતો, તે એણે સમાવ્યો. એનો પાટવી કુંવર મહમદ પંજાબમાં મોગલ લોકોની સામે લડતાં માર્યો ગયો. સુલતાન પોતે ૮૦ વર્ષની ઉમ્મરે ઇ. સ. ૧૨૮૭ માં મરણ પામ્યો. એણે પોતાના પાટવી કુંવર મહમદના છોકરા કૈખુશરૂને પોતાની ગાદી સોંપી હતી.

કૈકુબાદ ૧૨૮૭—૧૨૯૦.

ગ્યાસુદ્દીને કૈખુશરૂને રાજ આપવાને કહ્યું હતું તે છતાં ઉમરાવોએ ગ્યાસુદ્દીનના બીજા છોકરા બઘરાખાન જે બંગાળાનો સૂબો હતો

તેના છોકરા કૈકુબાદને ગાદીએ બેસાડયો. એ ઘણો આળસુ અને વિષઇ હતો. એણે પોતાના પિતરાઇ ભાઈને મારી નંખાવ્યો. એણે પોતાનું રાજ પોતાના વજીર નીજામુદ્દીનને સોંપ્યું હતું. તે લોકો ઉપર ઘણો જુલમ ગુજારતો અને જેઓ એની સામે થતા તેઓને મારી નાંખતો. કૈકુબાદ ગુલામી વંશનો છેલ્લો બાદશાહ હતો. એના વખતમાં એટલે ઈ. સ. ૧૨૯૦ માં જલાલુદ્દીન ખિલજી જેને પાછળથી પોતાનો વજીર કીધો હતો, તે આ સુલતાનને તથા તેના છોકરાને મારી નાખી ગાદીએ બેઠો.

ખિલજી વંશ ૧૨૯૦—૧૩૨૦.

જલાલુદ્દીન ખિલજી ૧૨૯૦—૧૨૯૫.

એ ખિલજી વંશનો પેહેલો બાદશાહ હતો. એને ફીરોજશાહ પણ કહેતા. અલાઉદ્દીન નામે એક શૂરો પણ દુષ્ટ સરદાર એનો ભત્રિજો હતો. એ સરદારે બુંદેલખંડ તથા માલવામાં ગડબડ મટાડી ત્યાં બંદોબસ્ત કર્યો, તેથી સુલતાને એને અયોધ્યાનો સુબો બનાવ્યો. જલાલુદ્દીનના વખતમાં મોગલો દિલ્હીના ઝાંપા સૂધી ચઢી આવ્યા પણ તેમને હાંકી કાઢ્યા હતા. અલાઉદ્દીન ૮,૦૦૦ વિણી કાઢેલા સ્વારો લઈ નર્મદા નદી ઓલંગી દેવગિરી ગયો અને તેના રાજા રામદેવને તાબે કીધો. તેની કનેથી ઈલિચપુર શેહેર તથા પુષ્કળ દ્રવ્ય લઈ એ દિલ્હી પાછો ફર્યો. સુલતાન થોડા સ્વારો સહીત સામો ભેટવા ગયો એટલે તે દુષ્ટ ભત્રિજાએ દગાથી તેને મારી નાંખ્યો. આ ખબર સાંભળતાં તેની બેગમે પોતાના બાળ કુંવર ઇબ્રાહીમની દુવાઈ ફેરવી. અલાઉદ્દીન બાદશાહનો ખિતાબ ધારણ કરી તેની સામો થયો ને તેને તથા બેગમને દગાથી પકડી મંગાવી નિર્દયપણે મારી નંખાવ્યાં.

અલાઉદ્દીન ૧૨૯૫—૧૩૧૫.

એ સ્વભાવે જંગલી ને ઘાતકી હતો. એને ખુની પણ કહેતા. એના વખતમાં મોગલોએ સાતવાર હૂમલા કર્યા. લડાઈઓમાં જે મોગલો પકડાતા તેને એ મારી નંખાવતો. ઇ૦ સ૦ ૧૨૯૭ માં એણે ગૂજરાત પર ચઢાઇ કરીને તેની રાજધાની અણહિલવાડનો નાશ કીધો ત્યાંનો રાજા કરણ નાશી ગયો અને તેની રાણી કમળાદેવી જે હિંદુસ્તાનમાં સર્વથી ઘણી ખુબસુરત ગણાતી તેની જોડે એણે પાછળથી લગ્ન કીધું. આ રાણીની છોકરી દિવાળીદેવી દક્ષિણમાં અલીફ્ખાની સ્વારીમાં પકડાઇ, તેને અલાઉદ્દીને પોતાના વડા છોકરા ખિજરખાં સાથે પરણાવી. ખંભાતમાંથી અલાઉદ્દીને કેટલાક ગુલામો પકડ્યા હતા તેમાં એક ઘણો રૂપાળો ને બુદ્ધિવાન આદમી નામે કાફુર હતો, તેને અલાઉદ્દીને પોતાનો વજીર કીધો. સુલતાનના ભત્રિજા સુલેમાન, બાદશાહને મારી ગાદીપતિ થવાની કોશેશમાં નિષ્ફળ થયો ને આખરે પોતેજ અલાઉદ્દીનના હાથથી માર્યો ગયો. એણે ઇ. સ. ૧૩૦૩ માં ચિતોડ હાથ કર્યું અને તેના રાજાને કેદ કીધો. ઇ. સ. ૧૩૧૫ માં એના વજીરે એને ઝેર દઈ મારી નાંખ્યો.

ઉમર ૧૩૧૫—૧૩૧૬.

કાફુરે અલાઉદ્દીનના નાની વયના ચોથા છોકરા ઉમરને ગાદી સોંપી ને તેને નામે પોતે રાજ ચલાવવા માંડ્યું. પણ થોડા વખતમાં અલાઉદ્દીનના ત્રીજા છોકરા મુબારકે કાફુરને હરાવી રાજ્યનો કબજો લીધો.

મુબારક ઇ. સ. ૧૩૧૬—૧૩૨૦.

એણે પોતાના નાના ભાઈ ઉમરની આંખો ફોડી નંખાવી, અને

જેની મદદથી પોતાને ગાદી મળી હતી તેઓને મારી નંખાવ્યા. ખુશરૂખાં નામના એક હિંદુને એણે પોતાનો વજીર કીધો હતો. મુબારકે દક્ષિણ ઉપર સ્વારી કરી અને રામદેવના જમાઇ હરપાળને પકડી તેની જીવતાં ચામડી ઉતારી નખાવી. એ વિષઇ હતો, અને મોજ શોખમાં મચ્યો રહેતો તેથી એના રાજમાં ઘણા બળવા થયા. એનો વજીર ખુશરૂખાં કેટલાએક હથીઆરબંધ માણસો લેઈ તેના સુવાના ઓરડામાં દાખલ થયો; અને તેને મારી નાંખી પોતે ગાદીએ બેઠો ઈ. સ. ૧૩૨૦. પણ તેજ વર્ષમાં ગાજીખાં તઘલખ નામના પંજાબના હાકેમે ખુશરૂખાંને મારી નાંખ્યો.

તઘલખ વંશ ૧૩૨૦—૧૪૧૨.

ઘાજીખાં તઘલખ ૧૩૨૦—૨૫.

ખુશરૂના મરણ પછી ખિલજી વંશનો કોઈ પુરૂષ ગાદીએ આવવાને યોગ્ય નહીં હોવાથી ઉમરાવોએ ખુશીથી પંજાબના હાકેમ ઘાજીખાં તઘલખને સુલતાન ઠેરવ્યો. એ ગાદીપર આવ્યો ત્યારે એનું નામ ગ્યાસુદ્દીન પાડયું. એણે ખેડુતના હકમાં લાભકારી કાયદા કાઢયા. ઈ. સ. ૧૩૨૫ માં બંગાળા તરફથી પાછા ફરતાં એની ઉપર એક ડેરો ટુટી પડવાથી એ મરણ પામ્યો. એ ડેરો શાહજાદા મહમદે ઉભો કર્યો હતો; અને તે વખતે પોતે હાજર નહીં હતો તેથી એવો શક આવેછે કે એમાં એનું કંઈ કાવતરૂં હશે. ગ્યાસુદ્દીને દિલ્હી પાસે તઘલખાબાદ નામે એક કિલ્લો બધાવ્યો હતો.

મહમદ તઘલખ ૧૩૨૫—૫૧.

એ ઘણોજ ઉદાર, ચતુર, ને ભણેલો હતો. એની પછવાડેની વર્તણુક એક ઘેલા માણુસ સાથ સરખાવી શકાય એવી હતી.

માળવાનો સૂબો એ પાદશાહનો ભત્રિજો થતો હતો, તેની એણે જી-વતાં ચામડી ઉતારી નંખાવી. એના રાજમાં જગેજગ બંડ થયાં, તે એ સમાવી શક્યો નહીં એણે ચીન દેશ ઉપર હુમલો કરવા સારૂં એક લાખ માણસનું લશ્કર મોકલ્યું પણ હિમાલય પર્વત ઓળંગતાં સઘળાનો નાશ થયો. એણે પોતાની રાજધાની દિલ્લીમાંથી ફેરવી દક્ષિણે દોલતાબાદમાં લઇ જવાનો ઠરાવ કર્યો, અને પોતાની રૈયતને ત્યાં જઈ વસવાનું ફરમાવ્યું જ્યારે જુલમ અને ભારે કરથી કંટાળી એની રૈયત જંગલમાં નાસી જતી ત્યારે પોતાના લશ્કર પાસે તેનો શિકાર કરાવતો. એક વખતે એનો દાંત પડી ગયો, તેને બાદશાહી દબદબાથી ડટાવી તે ઉપર એક કિંમતી ઘોર ચણાવી. સિંધમાં બળવાખોરોની પછવાડે જતાં ઇ. સ. ૧૩૫૧ માં ટટ્ટા શેહેરમાં એ મરણ પામ્યો. એના મરણ વિશે એવું કહેવાયછે, કે ઇંગ્લાંડના પેહેલા હેનરી રાજાની માફક માછલી ઘણી ખાધી તેથી થયું.

ફિરોજશાહ ૧૩૫૧—૮૮.

મહમદ તઘલખની પછી એનો ભત્રિજો ફિરોજશાહ ગાદીએ બેઠો. એ પરોપકારી અને દયાળુ હતો. સતલજ નદી ઉપર ફિરોજાબાદ શેહેર વસાવાથી એને ફિરોજુદ્દીન પણ કહેતા. એણે સલાહ સંપજથી રાજકારભાર રૂડી રીતે ચલાવી પોતાની રૈયતને સુખી કરી. રૈયતના સુખને સારૂં પુલો, મસીદો, મદ્રેશા, વગેરે કેટલાંએક જાહેર બાંધકામો બંધાવ્યાં; તથા ખેતીની આબાદી સારૂં નેહેરો બંધાવી. એણે પોતાના રાજમાંથી ઘાતકી શિક્ષા કાઢી નાંખી. એ ઇ. સ. ૧૩૮૮ માં પોતાની ૯૦ વર્ષની ઉમ્મરે મરણ પામ્યો.

ગ્યાસુદ્દીન બીજો ૧૩૮૮–૮૯:–એ ફિરોજનો પૌત્ર થતો હતો.

રાજકાજ પ્રધાનોને સોંપી પોતે મોજશોખમાં મચ્યો રહ્યો. એવામાં શહેરમાં બંડ ઉઠયું તેમાં તે મરણ પામ્યો.

અબુબકર ૧૩૮૯-૮૯:-ગ્યાસુદ્દીનના મરણ પછી ફિરોજનો અબુબકર નામે બીજો પૌત્ર સુલતાન થયો. એણે ઝાઝા દિવસ રાજ ભોગવ્યું નહીં. ફિરોજનો કુંવર નાશરૂદ્દીન એને મારી ગાદીએ બેઠો. ત્રણ વરસ રાજ કરી નાશરૂદ્દીન મરણ પામ્યો. એની પછી એના છોકરા હુમાયુંએ, શિકંદર નામ ધારણ કરી માત્ર ૪૫ દિવસ રાજ કર્યું. તેની પછી ફિરોજનો પૌત્ર બીજો મહમદ ઈ૦ સ૦ ૧૩૯૨ માં ગાદીએ આવ્યો. એ ઘણો નબળો બાદશાહ થઇ ગયો. એના વખતમાં ભારે બંડ થયાં ને બાકી રહેલા પ્રાંતોના સુબેદારો સ્વતંત્ર થયા. તૈમુર નામના એક તુર્કિએ ઈ૦ સ૦ ૧૩૯૮ માં દિલ્હીપર સ્વારી કરી. મહમદશાહ ગૂજરાત ભણી નાઠો ને તૈમુર દિલ્હીમાં પેઠો. એણે પાંચ દિવસ સૂધી શહેરમાં ભારે લૂટ અને કતલ ચલાવી. દિલ્હી શહેર ઉજડ કરી અને અગણિત બંધવાઓ લઈ પાછો ફર્યો. એના મુખ્ય શેહેરો બુખારા તથા સમરકંદ હતાં. તૈમુર ઈ૦ સ૦ ૧૪૧૩ માં સમરકંદમાં મરણ પામ્યો.

તૈમુરના ગયા કેડે મહમદ ગૂજરાતથી પાછો ફર્યો ને ઈ૦ સ૦ ૧૪૧૨ સૂધી નામની બાદશાહી ભોગવી. એના મરણ પછી રાજ્યનો અધિકાર દૌલતખાં લેદીને હાથ આવ્યો. એના હાથમાંથી ખીજરખાં નામે સૈયદે રાજ્ય છીનવી લીધું ઈ. સ. ૧૪૧૪.

સૈયદ વંશ ૧૪૧૪—૫૦.

સૈયદ ખીજરખાં ૧૪૧૪-૨૧:-તૈમુરે એને મુલતાનનો સૂબેદાર ઠરાવ્યો હતો. એણે દિલ્હી જીતી લઈ સુલતાન પદ ધારણ કર્યા વિના સાત વરસ રાજ્ય કર્યું. એની પછી એનો છોકરો મુબારક ગાદીએ આવ્યો.

સૈયદ મુબારક ૧૪૨૧-૩૩:-મોગલો એના રાજ્યમાં ચઢી આવતા હતા તેઓને એને રોહીલખંડ તાબે કરવાને એણે લડાઈઓ કીધી. એના વજીરે એને મારી નંખાવી એના ભત્રિજા મહમદને ગાદી સોંપી.

સૈયદ મહમદ ૧૪૩૩-૪૩:-થોડો વખત સૂધી એણે હોશીયારીથી રાજ કર્યું, પણ પાછળથી મોજ શોખમાં પડ્યો. જવાનપુર તથા માળવાના સૂલતાનોએ એના પ્રાંતો જીતી લીધા. અમીરોએ એની સામે થઈ એના છોકરા આલમશાહને ગાદી સોંપી.

સૈયદ આલમ ૧૪૪૩-૫૦:-એના વખતમાં બહલોલ લોદીએ દિલ્હિનો કબજો લીધો ને આલમે રાજીનામું આપી ગાદી છોડી દીધી.

લોદી વંશ ૧૪૫૦—૧૫૨૬.

બહીલોલખાં લોદી. ૧૪૫૦-૮૮.

એના વખતથી દિલ્લીનું રાજ્ય સુધારવા લાગ્યું. એણે જોનપુરના સુલતાન સામે ૨૫ વરસ લડાઈ કરી ને આખરે તે પ્રાંત પોતાને તાબે કર્યો. પંજાબથી બંગાળા સૂધીનો મુલક એને તાબે હતો.

સિકંદર લોદી ૧૪૮૮—૧૫૧૭.

બહલોલખાં લોદીનાં મરણ પછી એનો છોકરો સિકંદર લોદી ગાદીએ બેઠો. એણે બાહાર પ્રાંત પોતાના રાજ સાથે જોડી નાંખ્યો. એના રાજમાં ઘણાં બંડ થયાં તે એણે સમાવ્યાં. એની રાજધાની આગ્રામાં હતી. એની પછી એનો છોકરો ઈબ્રાહિમ ગાદીએ બેઠો.

ઇબ્રાહિમ લોદી ૧૫૧૭—૨૬.

એ ઘણો નિર્દય અને અભિમાની હોવાથી તેના કારભારીઓને અળખામણો થઈ પડયો. આ કારણથી પંજાબના હાકેમ-દોલતખાં લોદીએ બાબરને મદદે બોલાવ્યો. ઈ૦ સ૦ ૧૫૨૬ માં બાબર અને ઈબ્રાહિમને પાણીપતના મેદાનમાં લડાઈ થઈ, તેમાં ઈબ્રાહિમ માર્યો ગયો, અને લોદી વંશનો અંત આવ્યો.

મોગલ વંશ ૧૫૨૬—૧૮૫૮.

બાબર. ૧૫૨૬–૧૫૩૦.

એ તૈમુરના વંશનો છઠ્ઠો પુરૂષ હતો, ને ઇ. સ. ૧૪૮૨ માં જન્મ્યો હતો. કાબુલની ઉત્તરે ફરઘાન નામના પ્રાંતમાં એનું રાજ હતું. એણે ઈ૦ સ૦ ૧૪૯૭ માં સમરકંદ હાથ કર્યું, પણ ઉસ્બેક જાતના તુર્કી લોકોએ એની સામે બલવો કર્યો અને તે પાછું લઈ લીધું. આ વખતે લોદી વંશનો અભિમાની ને નિર્દય ઈબ્રાહીમ લોદી દિલ્લીમાં રાજ કરતો હતો. એના જુલમથી કંટાળીને પંજાબના સૂબા દોલતખાંએ બાબરને મદદે બોલાવ્યો ઈ૦ સ૦ ૧૫૧૯. બાબરે ચોથી સ્વારીમાં એટલે ઈ૦ સ૦ ૧૫૨૬ માં ઇબ્રાહીમને પાણીપતના મેદાનમાં હરાવ્યો, ને પોતે ગાદી બેઠો. ઈ૦ સ૦ ૧૫૨૭ માં અજમેર તથા મેવાડના રાજા સંગે એની સામે લડાઇ કરી, તેમાં એ સંગ રાજાને હસનખાં તથા લોદી વંશના બીજા કેટલાક સરદારોએ મદદ આપી હતી. પણ બાબરના લશ્કરે સિકરી આગળ તેના લશ્કરનો ઘાણ વાળ્યો ને હસનખાં માર્યો ગયો. પેહેલાં બાબરે અયોધ્યા તથા બહાર પ્રાંત જીતી લીધાં. ત્યાર પછી એ ચંદેરીના કીલ્લા તરફ ધસ્યો. ત્યાંના હાકેમ મેદનીરાયના હાથ તળે

રજપૂતોએ ઘણું શૂરાતન બતાવ્યું, પણ આખરે જ્યારે તેમનું કાં-ઈજ ચાલ્યું નહીં, ત્યારે તેઓએ પેહેલાં પોતાનાં બઈરાં છોકરાંને મારી નાખ્યાં અને પછી પોતામાંનાં બધાં માર્યાં ગયાં ત્યાંસુધી ઘણી બહાદુરીથી લડ્યા. આ લડાઈમાં તેઓનો સરદાર મેદનીરાય પણ માર્યો ગયો હતો ઇ. સ. ૧૫૨૮.

બાબર ઇ. સ. ૧૫૩૦ ના ડીસેમ્બર મહિનાની ૨૬ મી તારીખે મરણ પામ્યો. એ ફુલનો ઘણો શોખી હતો, તેથી કાબુલમાં ફુલના માંડવા નીચે નદી કાંઠે એને દાટયો હતો. એ દારૂનો પણ ઘણો શોખી હતો. એ ઘણો માયાળુ, ઉદાર, ને ચંચળ હતો. એણે પોતાની રૈયતના સુખને અર્થે તળાવો તથા પાણીની નેહેરો તથા મુસાફરોની સગવડને માટે ઠામ ઠામ ધર્મશાળાઓ બંધાવી હતી; ને આગ્રા, દિલ્હી, લાહોર ને પેશાવર તરફ ટપાલ ચાલુ કરી હતી. એણે પોતાનું ચરિત્ર ઘણી સાદી રીતે તથા અતિશય ભોળાપણથી લખ્યું છે. એની પછી એનો છોકરો હુમાયું ગાદીએ બેઠો.

હુમાયું ૧૫૩૦—૧૫૪૦ ને ૧૫૫૫—૧૫૫૬.

એ બાબરનો છોકરો હતો ને ઇ. સ. ૧૫૦૭ માં જન્મ્યો હતો. એણે ઇ. સ. ૧૫૩૫ માં ગૂજરાતના રાજા બહાદુરશાહ સામે પેહેલી સ્વારી કરી ને તેને હરાવ્યો. બહાદુરશાહનો એક મજબુત ડુંગરી કિલ્લો ચાંપાનેર નામનો હતો ને તેમાં પુષ્કળ ખજાનો હતો તેથી તે ખજાનો હાથ કરવા હુમાયુંએ અને તેના સિપાઈઓએ દિલ કર્યું. આ ઉપરથી તે કિલ્લાની દિવાલ ઉપર હુમાયું પોતાના ૩૦૦ સ્વારો સાથે ચઢયો. આ કિલ્લો હાથ કરી અને પોતાના ભાઈ મીરજા અસ્કરીને ત્યાંનો સૂબો ઠરાવી હુમાયું દિલ્હી તરફ ગયો; પણ એ દિલ્હી પોહોંચ્યો નહીં એટલામાં તે કિલ્લો પાછો દુશ્મનોએ લઈ લીધો. હુમાયું ગૂજરાતમાં હતો તે વખતે સુનારના સૂબા શીરખાંની

સરદારી નીચે અફગાન લોકે એક મોટું બંડ ઉઠાવ્યું; તેમાં વળી હુમાયુંના ભાઈ હિંદાલ ને કામરાન પણ એની સામે થવા તૈયારી કરતા હતા. તોપણ અફગાનો સામેની લડાઈમાં હુમાયું જીત્યો ને શીરખાંને સલાહ કરવી પડી. શીરખાં સાથે સલાહ થયા પછી જયારે હુમાયુંનું લશ્કર એશારામમાં પડેલું જોયું ત્યારે અફગાનો ચોતરફથી તેમની ઉપર પાછા ટૂટી પડ્યા. ઇ. સ. ૧૫૪૦ માં કનોજ આગળ હુમાયુંની હાર થઈ ને સિંધુ નદીના પશ્ચિમ કાંઠાપર તેને આશરો લેવાની ફરજ પડી. જે રસ્તે થઈને હુમાયુંને જવું પડયું તે રસ્તો ઉજડ હતો, તેથી તથા પાણી અને ખોરાકની તંગાશને લીધે એને ઘણાં દુઃખ ખમવાં પડ્યાં. આવા સંકટની વખતે ઇ. સ. ૧૫૪૩ માં અમરકોટ આગળ એની રાણીને છોકરો અવતર્યો. એ દીકરો તે અકબર જેણે આગળ જતાં મોટું નામ કાઢ્યું. આ વખતે પણ દુષ્મનોનું લશ્કર પાછળ આવી પોહોંચ્યું તેથી પોતાની રાણી અને કુંવરને છોડી હુમાયુંને એકલું નાસવું પડયું. એ ઇ. સ. ૧૫૪૪ માં ઇરાન જઈ પોહોંચ્યો. ત્યાંના બાદશાહ તમસ્પે હુમાયુંનો પોતાનો શુની પંથ છોડી શિહા પંથ પાળવો કબુલ કરાવીને આશરો આપ્યો. તેણે પોતાના શાહજાદા મોરાદ મીરજાને ૧૪,૦૦૦ માણસનું લશ્કર આપી તેનું ખોએલું રાજ પાછું મેળવવા હુમાયુંની મદદે મોકલ્યો. આટલી મદદ લઈને ઇ. સ. ૧૫૪૭ ની અંદર હુમાયુંએ પોતાના ભાઈઓના હાથમાંથી કાબુલ, કંદહાર ને ઘીજની લઈ લીધાં. ત્યાર પછી કામરાને હુમાયું ઉપર વારંવાર હુમલા કીધા પણ કંઈ વળ્યું નહીં તેથી અંતે ગખર લોકોના સુલતાનના મુલક તરફ તે નાઠો. એ સુલતાને એને હુમાયુંને હવાલે કીધો, જેણે ચીરડાઈને તેની આંખો ફોડી નંખાવી ઇ. સ. ૧૫૫૩. આ વખતે દિલ્લીમાં શીરશાહના વંશનો સિકંદરશુર નામે બાદશાહ રાજ કરતો હતો તેની

સામે હુમાયું થયો ને તેને હરાવી પોતે ગાદીએ બેઠો ઈ૦ સ૦ ૧૫૫૫. એ પછી હુમાયું ઝાઝા દિવસ જીવ્યો નહી. પોતાના રંગ મેહેલની સીડી ઉપરથી ઉતરતો હતો એવામાં એનો પગ લપસ્યો ને ત્રણ દિવસ મંદવાડ ભોગવી ઈ૦ સ૦ ૧૫૫૬ માં મરણ પામ્યો.

અફગાન વંશ ૧૫૪૦—૧૫૫૫.

શીરશાહ ૧૫૪૦—૧૫૪૫.

હુમાયુંને કનોજ આગળ હરાવ્યા પછી ઈ૦ સ૦ ૧૫૪૦ માં એ દિલ્લીની ગાદીપર બેઠો. એને "શીરખાં શુર" એટલે સિંહનો ધણી કહેતા, કારણ કે એક વખતે એણે એક સિંહને એક ઝટકાથી મારી નાંખ્યો હતો. એણે મારવાડના રાજા માલદેવ સામે હુમલો કીધો ને તેનો રેઝીન નામનો કિલ્લો દગાથી હાથ કરી તેમાંના તમામ હિંદુઓને નિર્દયપણે મારી નંખાવ્યા. એણે ઈ૦ સ૦ ૧૫૪૫ માં મેવાડના રાજા સામે હુમલો કીધો ને કલિંજરના કિલ્લાને ઘેરો ઘાલ્યો, તેમાં દારૂનું પીપ ફાટવાથી એ દાઝયો ને તેજ દિવસે મરણ પામ્યો. એણે પોતાની રૈયતને સારૂં તથા મુસાફરોને સારૂં આગ્રાથી માંડું સૂધી અને બંગાળાથી તે સિંધુ નદી સૂધી રસ્તા બંધાવ્યા; અને તેમાં ઠામ ઠામ કુવા તથા ધર્મશાળાઓ વગેરે બંધાવ્યાં હતાં. મેહેસુલ લેવાની રીતમાં પણ એણે કેટલોક સુધારો કર્યો હતો. એની પછી એનો છોકરો સલીમશાહ ગાદીએ બેઠો.

સલીમશાહ એ શીરશાહનો છોકરો હતો. એણે ઈ. સ. ૧૫૪૫ થી ૧૫૫૩ સૂધી રાજ કીધું. એણે દિલ્લીમાં એક મેહેલ બંધાવ્યો હતો તેને "સલીમગઢ" કહેછે. એની પછી એનો છોકરો ફિરોજ ગાદીએ બેઠો.

ફિરોઝ. એ સલીમનો છોકરો હતો. એણે માત્ર થોડાજ

મહિના રાજ કર્યું. એને એના કાકા મહમદ અદિલશાહે મારી નાંખ્યો ને પોતે ગાદીએ બેઠો.

મહમદ અદિલશાહે ૧૫૫૩ થી ૧૫૫૫ સૂધી રાજ કર્યું. પોતાના ભત્રિજા ફિરોઝને મારી નાંખી પોતે ગાદીએ બેઠો. એ ઘણો ઘાતકી હતો. એણે નીચા કુળના માણુસોને રાજમાં મોટી મોટી પદ્વી આપી પોતાનો સઘળો ખજાનો ખાલી કર્યો. ત્યાર પછી એણે પોતાના અમીર ઉમરાવની જાગીરો જપત કરી તેથી ઠામ ઠામ બખેડા થયા; અને દિલ્લી, આગ્રા, પંજાબ વગેરે શેહેર એના હાથમાંથી જતાં રહ્યાં. હેમુ નામનો એક શખ્સ જે અસલ દુકાનદાર હતો તેને એણે પોતાનો વજીર કર્યો હતો. એના રાજના પાંચ ભાગ થયા હતા, તેમાંનો એક સિકંદર શુરના હાથમાં હતો. હુમાયુંએ પોતાની આગલી પાદશાહી એ સિકંદરશુરના હાથમાંથી પાછી મેળવી હતી.

અકબર ૧૫૫૬—૧૬૦૫.

એ હુમાયુંનો છોકરો હતો, ને ઇ. સ. ૧૫૫૬ માં ગાદીએ બેઠો. સિંધમાં અમરકોટ આગળ એનો જન્મ થયો હતો ઇ. સ. ૧૫૪૩. ગાદીએ બેઠો ત્યારે માત્ર ૧૩ વરસની ઉમ્મરનો હતો, તેથી એનું રાજ એનો વજીર બેરામ ચલાવતો હતો. બેરામે સિકંદરશુર તથા મહમદ અદિલીના વજીર હેમુ જોડે પાણીપતના મેદાનમાં લડાઈ કીધી. આ લડાઈમાં હેમુ માર્યો ગયો ને સિકંદરશુર તેને શરણે થયો, ઇ. સ. ૧૫૫૬. આગળ ચાલતાં બેરામે પોતાની સત્તા આડે માર્ગે વાપરવા માંડી. આથી અકબરની તેના ઉપર ઇતરાજી થઈ, ને ઇ. સ. ૧૫૬૦ માં અકબરે રાજની લગામ પોતાના હાથમાં લઈ વજીરના હોદ્દાપરથી તેને બરતરફ કીધો. આ ઉપરથી બેરામ અકબરની સામે થયો, પણ અકબરની ફોજે તેની ફોજને મારી કાઢી. ત્યારપછી અકબર પા-

સેથી બેસુમાર ખજાનો લઈ બેરામ મક્કે જવા નિકળ્યો, પણ માર્ગમાં કોઈ પઠાણ સરદારે તેને મારી નાંખ્યો. આ પછી ખાંનજહાંન, રાજબાહાદુર, આદમખાં, અબ્દુલખાં અને અસોફખાં વગેરે અકબરના સૂબા હતા તે અકબરની સામે થયા. ઇ. સ. ૧૫૬૭ સૂધીમાં અકબરે તેમને હરાવી વશ કર્યા. આ કામનો છેડો આવ્યો નહીં એટલામાં જેપુરનો રાજા, જોધપુરનો રાજા અને બાબરની સામે થનાર સંગનો છોકરો ઉદયસીંગ અકબરની સામે થયો. પાંચ વરસ સૂધી લડ્યા પછી ઇ. સ. ૧૫૭૨ માં અકબરે તેમને તાબે કર્યા. ત્યારપછી એણે કાશ્મીર, સિંધ અને કંદહાર વગેરે હાથ કીધાં. આ વખતે નર્મદા નદીની ઉત્તરનો સઘળો ભાગ અકબરને તાબે હતો. ઇ. સ. ૧૫૯૫ માં એણે પોતાના છોકરા મુરાદ તથા વજીર બેરામના છોકરા મીરજાખાંને લશ્કર આપી અહમદનગર જીતી લેવાને મોકલ્યા. આ વખતે ચાંદબીબી નામની એક ઘણી બહાદુર અને ઘણી લડાયક સ્ત્રી ત્યાં રાજ કરતી હતી. અકબરની ફોજનું આવવું સાંભળ્યું ત્યારે એ બાહાદુર સ્ત્રીએ લોઢાનો બખતર પેહેરી તથા મોહ ઉપર બુરખો નાંખી હાથમાં સમશેર લઈ રણભૂમિપર જઈ પડી, ને દુશ્મનનાં લશ્કરને મારી કાઢ્યું. એવું કહેછે કે એ બાઈની દારૂગોળી ખપી ગઈ, ત્યારે સોના રૂપાના નાણાં તથા પોતાની પાસે ઝવેર હતું તે પણ દારૂ ગોળીને ઠેકાણે વાપર્યું. અંતે બંને પક્ષવાળાને સલાહ થઈ પણ તે લાંબો વખત સૂધી ચાલી નહીં. ઇ. સ. ૧૫૯૯ માં ચાંદબીબીને તેના સિપાઈઓએ દગાથી મારી નાંખી ત્યારે અકબરે તે શેહેર ઉપર હુમલો કીધો, ને તાબે કરી ચાંદબીબીના છોકરા બાહાદર નીજામશાહને ગ્વાલ્હેરના કિલ્લામાં કેદ કર્યો. અકબરે હિંદુઓ અને મુસલમાનો વચ્ચે ફેર

નહીં રાખીને તેમને રાજમાં મોટી મોટી પદ્દી આપી. તોડરમલ નામના હિંદુને મેસુલ ખાતાનો ઉપરી કીધો હતો. અકબરે સતી થવાની ચાલ બંધ પાડી, હિંદુઓમાં બાળલગ્ન કરવાની મના કીધી, વિધવાઓને પુનર્વિવાહ કરવાની છુટ આપી, તથા કેટલાક ગેરવાજબી કરો અને અઘટીત શિક્ષા કાઢી નાંખી. એણે જજીઆ વેરો રદ કર્યો ને ધર્મસંબંધી જુલમ બંધ પાડયા. અકબર કદમા ઊંચો, ખુબસુરત, અને મીલનસાર હતો. એ બાબરની માફક મુસાફરીનો શોખીલો હતો. એણે બાળપણમાં દારૂનો શોખ લાગ્યો હતો, પણ મોટપણે મિતાહારી થયો હતો. એણે જુદા જુદા ધર્મનો અભ્યાસ કર્યો હતો. એ ઇ. સ. ૧૬૦૫ માં મરણ પામ્યો. એને આગ્રા શેહેરમાં દાટયો હતો અને તે ઉપર એક સુંદર ઘોર ચણાવી હતી. એના મુખ્ય મિત્રો અબુલફાજલ અને ફીઈજી નામના બે ભાઈઓ હતા. અબુલે "આઈને અબકરી" નામનો એક ગ્રંથ રચ્યો હતો, જેમાં અકબરનું જન્મચરિત્ર તથા રાજનીતિ અને જાહેર તથા ખાનગી કામોનો હેવાલ આપેલો છે. એની પછી એનો છોકરો સલીમ ગાદીએ બેઠો.

સલીમ ૧૬૦૫—૧૬૨૭.

એ ઇ. સ. ૧૫૬૭ માં જન્મ્યો હતો. એણે ગાદીએ બેસતાંજ "જહાંગીર" એટલે દુનીઆનો જીતનાર એવું નામ ધારણ કર્યું. એનામાં એના બાપના જેવા સદ્ગુણ અને હોશીયારી નહી તેથી થોડા વખતમાં એના રાજમાં બખેડા થયા, અને જે મુલકો એના બાપે લીધા હતા તે સઘળા એના હાથમાંથી જતા રહ્યા. એ ઘણો વીષઈ અને બેદરકાર હતો. સલીમ ગાદીએ બેઠો ત્યારપછી એનો વડો છોકરો ખુશરૂ પંજાબ તરફ જઈ એક મોટું લશ્કર ભેગું કરી એની સામે થયો, પણ સલીમે તેને

હરાવી ગ્વાલ્હેરના કિલ્લામાં કેદ કર્યો, અને તેના ૭૦૦ સોબતીને એક પછી એક એની નજર આગળ સુળીએ ચઢાવ્યા. એના રાજમાં જાણુવા જોગ બીના નુરજાંહાંની સાથે એ પ્યારમાં પડયો હતો તે છે. ગરીબી હાલતમાં આવી પડેલા કોઈ ઇરાની ઉમરાવની જુવાન રૂપાળી છોકરી જે તેની માની સાથે અકબરના જનાનખાનામાં જતી તે સુંદર સ્ત્રીથી મોહ પામી જાહાંગીરે તેને પરણવા દીલ કર્યું; પણ તે હલકા કુળની હતી તેથી અકબરે તેને શીર અફગાન નામના એક ઉમરાવ સાથે પરણાવી દીધી. અકબરના મરણ પછી સલીમે શીરઅફગાનને મારી નંખાવ્યો, ને ઇ. સ. ૧૬૧૧ માં તેની જોડે લગ્ન કર્યું. સલીમે તેને " નુર મહાલ " એટલે "મેહેલનું નુર" તથા "નુરજાહાં" એટલે "જહાનનું નુર" એવું નામ આપ્યું. ઇ. સ. ૧૬૦૭ માં કપતાન હોકીન્સ નામનો ગૃહસ્થ સલીમની દરબારમાં આવ્યો. અહીંઆ તે સલીમનો એટલો તો માનીતો થયો કે સલીમે તેને કેટલીએક જગા ને દર વર્ષે ૩,૦૦૦ પૌંડની મેહસુલ આપવા કહીને પોતાની પાસે રાખ્યો. પણ એ મેહેરબાની ઘણા દિવસ સૂધી ચાલી નહીં. મોકીબખાન અને સલીમના વજીર હસનના સમજાવ્યાથી સલીમે તેને દરબાર છોડી જવાનો હુકમ કીધો. ઇ. સ. ૧૬૧૫ માં ઇંગ્લાંડના પેહેલા જેમ્સ રાજાની તરફથી જે બીજો ગૃહસ્થ સલીમની દરબારમાં આવ્યો હતો તે સર ટામસ રો હતો. સલીમની દરબારમાં બીજા જે એલચીઓ આવ્યા હતા તેના કરતાં એને વધારે સનમાન મળ્યું, પણ હોકીન્સની માફક એને પણ દરબાર છોડી જવાનો હુકમ થયો હતો ઇ. સ. ૧૬૧૮. એ સિવાય વીજાપુરના રાજાનો ફરીસ્તા નામનો એલચી તથા ફ્રેન્ચ મુસાફર બર્નીઅર સલીમની દરબારમાં આવ્યા હતા.

ખુશરૂ, પાર્વીઝ અને શાહાજાંહાં સિવાય નુરજાહાનનાં પેટથી થયલો શેહેરીયાર નામે સલીમનો એક ચોથો છોકરો હતો. આ છોકરાને રાજ મળવાને સારૂં નુરજાંહાં પ્રયત્ન કરતી હતી. આથી શાહજાંહાંએ પોતાના બાપની સત્તામાંથી નિકળી એકદમ બંડ ઉઠાવ્યું; પણ હર્યો, અને અંતે શાહજાંહાં પોતાના બાપને તાબે થયો. મોબતખાં નામનો એક ઉમરાવ સલીમના બીજા છોકરા પાર્વીઝની પક્ષ ખેંચતો હતો તેથી નુરજાંહાંએ તેના ઉપર સરકારી નાણા ખાઈ જવાનું તોહમત મુકી તેને કાબુલ બોલાવી મંગાવાને સલીમને સમજાવ્યો. ઝેલમનદી આગળ મોબતખાં પોતાના ૫,૦૦૦ ચુંટી કાહાડેલા રજપૂત સ્વારો સાથે સલીમ ઉપર તુટી પડયો અને તેને કેદ કર્યો. એનો છુટકો નુરજાંહાંથી થયો હતો. કાશ્મીરથી લાહોર જતાં ઇ. સ. ૧૬૨૭ માં રસ્તામાં સલીમ મરણ પામ્યો. એ દારૂનો ઘણો શોખીલો હતો, અને વારંવાર સોના રૂપાથી પોતાની તુલના કરી તે વેહેચી દેતો.

શાહાજાંહાં ૧૬૨૭—૧૬૫૮.

એ ઇ. સ. ૧૫૯૪ માં જન્મ્યો હતો. પોતાના બાવનાં મરણની ખબર પડતાં શાહજાંહાંન દક્ષીણથી આગ્રે ગયો. શેહેરીઆર સામો થયો, પણ તેને હરાવી મારી નાંખ્યો. ઇ. સ. ૧૬૨૮ માં દક્ષિણના સૂબા ખાનજાંહાંન લોદીએ બાદશાહાની સત્તાનો ઇનકાર કર્યો ને વીજાપુર તરફ ગોવળકોંદાના રાજાને પોતાની પક્ષમાં લઈ શાહજાંહાંની સામે થયો. બાદશાહ પોતે તેમની સામો થયો, ને ગોવળકોંદા અને વીજાપુરને તાબેદાર ખંડીઆં રાજ કર્યાં. પોર્તુગીજનાં થાણાં બંગાળામાં હતાં તે એણે લઈ લીધાં; અને તેમનામાંના ઘણાંકને નિર્દયપણે મારી નાખ્યાં.

શાહજાંહાંને ચાર છોકરા હતા, દારા, શુજા, મુરાદ, ને ઔ-

રંગજેબ ને બે છોકરીઓ હતી તેમાં એકનું નામ પાદશાહ બેગમ અને બીજીનું નામ રોશનરાય હતું. દારા ઉતાવળીઓ અને તામસી હતો; શુજા વીષઈ હતો; મુરાદ મુરખ અને આપમતિઓ હતો; ને ઔરંગજેબ ઘણો લોભી, બાહોશ અને લુચ્ચો હતો. ઇ. સ. ૧૬૫૭ માં શાહાજાંહાં માંદો પડયો ને જીવવાની આશા નહીં રહી, તેથી તેણે પોતાનું સઘલું રાજ પોતાના પાટવી કુંવર દારાને સોપ્યું. આથી શુજાએ બંડ ઉઠાવ્યું પણ દારાના છોકરા સુલેમાને તેનો કાશી આગળ પરાજય કર્યો. ઔરંગજેબે પેહેલાં ગોવળકોંદાના વજીર મીર જમાલને તથા બીજા સરદારોને હાથ કરી લીધા; અને મુરાદને એવું ઉધું સમજાવ્યું કે મારે મારી જીંદગી ફકીરીપણામાં ગુજારવી છે, અને તું બીજા ભાઈઓમાં વધારે યોગ્ય છે માટે નાસ્તીક દારા તથા તેના સેનાપતિ જસવંતસિંઘને જીતી તને ગાદી અપાવાની મારી ઇચ્છા છે. મુરાદ ભોળવાયો ને પોતાનું લશ્કર તેની સાથે જોડી દીધું. દારાએ પોતાના સેનાપતિ જશવંતસિંઘને તેમની સામે મોકલ્યો, પણ બન્ને ભાઈઓએ ઉજ્જણ આગળ તેનો પરાજય કર્યો. ત્યારપછી દારા પોતે તેમની સામે થયો, પણ આગ્રા આગળ હાર્યો. તે કંઈ કારણસર પોતાના હાથી ઉપરથી નીચે ઉતર્યો, તેથી તેના લશ્કરે હાથી ખાલી જોઈ દારા લડાઈમાં મરાઈ ગયો એમ સમજી નાસવા માંડયું, અને ઔરંગજેબ ને મુરાદ ફતેહ પામ્યા. આ લડાઈમાં મુરાદ ઘાયલ થયો હતો તેથી રાજનો સઘળો કારભાર ઔરંગજેબ ચલાવવા લાગ્યો. ત્યારપછી તે આગ્રે ગયો ને પોતાના બાપ શાહજાંહાંને નજર કેદ કરી તેનું રાજ છીનવી લીધું ઇ. સ. ૧૬૫૮. શાહાજાંહાં આગ્રામાં કેદ રહી ઇ. સ. ૧૬૬૮ માં મરણ પામ્યો. ઔરંગજેબે આલમગીર નામ ધારણ કરી દિલ્લીનો બાદશાહ છે એવું જાહેર કીધું ઇ. સ. ૧૬૫૮. પેહેલાં તેણે દગાથી મુરાદને કેદ કીધો

ને પછી જૂઠું બાહનું કાહાડી મારી નંખાવ્યો. પાછળથી શુજા ઔ-રંગજેબની સામો થયો પણ કજવા આગળ હાર્યો ઇ. સ. ૧૬૫૯. શાહજાંહાંએ દિલ્લીમાં મોટી મોટી ઇમારતો તથા મસીદો બંધાવી હતી. તેણે પોતાને માટે હીરા મોતી તથા માણેકથી મઢેલું એક તખ્ત કરાવ્યું તેમાં સાડા છ કરોડ રૂપીઆ ખરચ્યા તથા પોતાની બેગમ મુમતાજ મહેલની યાદગીરી સારૂં પંચોતર લાખ રૂપીઆ ખરચી આગ્રાની અંદર એક સુંદર ઇમારત બંધાવી તેને તાજમેહેલ કહેછે.

ઔરંગજેબ ઇ. સ. ૧૬૫૮—૧૭૦૭.

એ ઇ. સ. ૧૬૧૮ માં જન્મ્યો હતો. પોતાના ભાઈઓને મારી નાંખી તથા પોતાના બાપને કેદ કરી ઇ. સ. ૧૬૫૮ માં ગાદીએ આવ્યો. ગાદી ઉપર બેઠા પછી એણે "આલમગીર" એટલે દુનિયાનો જીતનાર એવો ખિતાબ લીધો. તેની ગાદીનો દાવો કરનારા સઘળા મરણ પામ્યા હતા, તોપણ એ ઝાઝીવાર નીરાંતથી બેસી શક્યો નહી. દક્ષિણમાં સિંહાદ્રી પર્વતની હારમાં કોકણ કરીને પ્રાંત છે ત્યાં એક ઘણો હુશિયાર, ચતુર અને શૂરો શિવાજી નામનો સરદાર હતો. ઇ. સ. ૧૬૨૭ માં શ્યુનરી નામના પાહાડ ઉપર એ જન્મ્યો હતો. ઔરંગજેબ ગાદી ઉપર આવ્યો તે પેહેલાં એણે લડાઈ કરી દક્ષિણમાં ઘણી સત્તા મેળવી હતી.

ઇ. સ. ૧૬૬૫ માં ઔરંગજેબે પોતાના સરદાર શાહીસ્તાખાંને એક લશ્કર આપી શિવાજીને વશ કરવા મોકલ્યો. આ સરદારે તેના ઘણાએક કિલ્લા જીતી લીધા ને સિંગર આગળ તેને હરાવ્યો. ઔરંગજેબ જોકે જીવતાં સૂધી મરાઠા સાથે લડયો હતો, તોપણ એ તેમને પુરેપુરા વશ કરી શક્યો નહીં.

એણે હિંદુઓના દેરાંનો નાશ કીધો, તેમાંની મૂર્તિઓ ભાંગી નાખીને તે ઠેકાણે મસીદો બંધાવી.

અકબરે હિંદુઓને જજીઆવેરામાંથી છુટા કીધા હતા તે ઔરંગજેબે પાછો લેવા માંડયો. આથી રજપૂતોના દીલ ઉશકેરાયાં. દુરધાદાસ તથા મેવાડ ને જેપુરના રાજા રામશીંગની સરદારી હેઠલ શૂરા રજપૂતો તેની સામે થયા. ઔરંગજેબે પોતાના છોકરા મોઆજીમ, એજીમ, અને અકબરને તેમની સામે મોકલ્યા; પણ દુરધાદાસે અકબરને તેના બાપની ગાદીપર બેસાડવાને મદદ આપવા કરી પોતાની તરફ ખેંચી લીધો ને તેના બાપની સામે હુમલો કરવા મોકલ્યો. એ લડાઈમાં અકબરની હાર થઈ તેથી તેણે કોકણુમાં જઈ શિવાજીના છોકરા સંભાજીનો આશરો લેવો પડયો, જેણે તેને દગાથી મારી નાંખ્યો. ઔરંગજેબે વીજાપુર, અહમદનગર, ગોવળકોંદા, કંજેવરામ, સતારા સરે કર્યાં. ઇ. સ. ૧૭૦૧ માં સર વિલિયમ નોરીસ નામનો અંગ્રેજી એલચી ઔરંગજેબની દરબારમાં આવ્યો. ઔરંગજેબને એવી બીક રહેતી હતી કે જેવી રીતે મેં મારા બાપને દુઃખ દીધુંછે તેવી રીતે મારા છોકરાઓ મને દુઃખ દેશે, તેથી મરતાં સૂધી તેમને પોતાની પાસે આવવા દેતો નહીં. એનો જીવ જતાં પેહેલાં એણે જે જે પાપ કર્યાં હતાં તે સાંભરી આવ્યાં, તેથી હવે એના શા હાલ થશે તેની એને ચિંતા થઈ. મરાઠા સાથે લડતાં દિલ્લીના રાજનો પાયો એણે નબળો કરી નાંખ્યો હતો; અને વળી એના પછી આવનારાઓમાં રામ નહી તેથી ઇરાનના બાદશાહ નાદીરશાહે હુમલો કરી હજારો માણસને મારી નાંખી લોહીની નીકો વેહેવડાવીને એ રાજનો નાશ કર્યો ઇ. સ. ૧૭૩૮. ઇ. સ. ૧૭૦૬ માં ઔરંગજેબ અહમદનગર ગયો, ત્યાં તે ૧૭૦૭ માં મરણ પામ્યો. એના મરણ પછી એના છોકરા વચ્ચે ગાદી માટે લડાઈ થઈ તેમાં એનો વડો છોકરો શાહઆલમ ગાદીએ બેઠો.

શાહ આલમ ઇ. ૧૭૦૭—૧૭૧૨.

ઔરંગજેબના મરણ પછી એનો વડો છોકરો શાહઆલમ ગાદીએ આવ્યો. એને બાહાદૂરશાહ પણ કહેતા. એના વખતમાં રજપૂતોએ જજીઆવેરો આપતો બંધ પાડયો. એને સઘળો વખત શીખ લોકો સામે લડવું પડયું હતું તેમાં બન્ને પક્ષવાળાને ભારે નુકશાન થયું હતું.

જાંહાંદારશાહ ઇ. સ. ૧૭૧૨—૧૭૧૩.

એની પછી જાંહાંદારશાહ ગાદીએ બેઠો. એ ઘણો વિષઈ હતો, તેથી એની રૈયતે એની સામે બલવો કરી બાહાદૂરશાહના પૌત્ર ફરૂકશીરને ગાદીએ બેસાડયો.

ફરૂકશીર ઇ. સ. ૧૭૧૩—૧૭૧૯.

એણે આગલા રાજા જાંહાંદારશાહને ઇ. સ. ૧૭૧૩ માં આગ્રાની લડાઈમાં હરાવ્યો, ને સૈયદ હુસેનઅલ્લી અને સૈયદ અબદલ્લાની મદદથી પોતે ગાદીએ બેઠો. પણ પાછળથી તેઓની સામે થવાથી તેઓએ એને ઇ. સ. ૧૭૧૯ માં મારી નાખી બે બાળક રાજાઓને ગાદીએ બેસાડયા. તેઓ માત્ર થોડા મહીના ગાદીએ બેઠા એટલામાં મરણ પામ્યા.

મહમદશાહ ઇ. સ. ૧૭૧૯—૧૭૪૮.

એના વખતમાં ઇરાનના રાજા નાદીરશાહ દિલ્હી પર ચઢી આવી અને મુગલો ઉપર કનાળ આગળ ભારે યુદ્ધ મેળવી મોગલ રાજ્યનો પાયો નબલો કરી મૂકયો ઇ. સ. ૧૭૩૮. પોતાના રાજ્યનો વિસ્તાર બધારવા કરતાં લૂટ મેળવવાનો એનો હેતુ વધારે હતો. એટલામાટે જ્યારે મહમદશાહે એને બેસુમાર ખજાનો આપવા જણાવ્યો ત્યારે ખુશીથી કબુલ કરી પોતાના લશ્કરને લડાઈ કરતાં બંધ પાડયું. પણ આ વખતે એવી બુમ ઉડી રહી કે નાદીરશાહ મરણ

પામ્યો, જેથી મોગલો એના લશ્કર પર તુટી પડ્યા અને ઘણાંકને મારી નાંખ્યાં. આ ખબર પડતાં નાદીરશાહનો ગુસ્સો રહી શક્યો નહીં અને પોતાના લશ્કરને મોગલો ઉપર કતલ ચલાવવાને છુટ આપી. શાહજાંહે પોતાને માટે જે અમૂલ્ય તખ્ત કરાવ્યું હતું તેનો એણે નાશ કર્યો અને લુટી લીધું. એ દિલ્હીમાંથી એટલો ખજાનો લૂટી લાવ્યો હતો કે પોતાની ઈરાની રૈયત પાસેથી એક વર્ષ સૂધી કર લેતો બંધ કીધો હતો. આ બનાવ પછી મહમદશાહની સત્તા ફકત નામનીજ હતી, તથા એના ઘણાંક રાજ્યો એના હાથમાંથી જતાં રહ્યાં હતાં.

પાણીપતની છેલ્લી લડાઇનું વર્ણન.

આ વખતે એટલે ઇ. સ. ૧૭૬૦ માં ત્રીજા પેશવા બાલાજી બાજીરાવના વખતમાં મરાઠાઓની સત્તા ઘણી વધી ગઈ હતી. તેઓનું જોર નરમ પાડવા આફ્ગાન જાતનો સરદાર અહમદશાહ બાહાર પડ્યો. એ સરદારનું રાજ પેહેલાં કંદહારમાં થયું હતું. એણે પાછળથી પંજાબ અને મુલતાન હાથ કર્યાં હતાં. શિવદાસરાવ જેણે ઈ. સ. ૧૭૬૦ માં ઉદગીરની લડાઈમાં મોગલોને હરાવ્યા હતા, તેણે લાહોર હાથ કર્યું એવી ખબર પડતાં અહમદશાહ એક મોટા લશ્કર સાથ એની સામો થયો. શિવદાસરાવને આ લડાઈમાં રજપૂતો, પીંઢારી અને ઘણાખરા સઘળા હિંદુરાજાઓથી મદદ મળી હતી, જ્યારે રોહીલા લોકો તથા અયોધ્યાના નવાબ અહમદશાહને જઈ મળ્યાં હતાં. બન્નેનું લશ્કર પાણીપતના મેદાનમાં જઈ મળ્યું. ત્યાં ઇ. સ. ૧૭૬૧ માં એક ભારે યુદ્ધ થઈ રહ્યું. પેહેલાં તો એવું જણાયું કે મરાઠાનો જય થશે, પણ પાછળથી આફ્ગાનોએ ભારે શૂરાતન બતાવ્યું અને મોટા ઉમંગથી લડ્યા એટલે મરાઠાઓ શિવદાસરાવને છોડી ગયા ને અફ્ગાનોનો જય થયો. એવું કહેછે કે આ લડાઇમાં બે લાખ મરાઠાઓ માર્યા ગયા હતા.

હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસમાં મહમદશાહના રાજ્ય સુધી સાલવાર બનેલી લડાઇઓ.

વર્ષ.	લડાઈ.	કોણની વચ્ચે.	પરિણામ (જીતનારા)
ઈ.સ.પૂર્વે			
૫૦૦૦	પાણીપત	પાંડવ—કૌરવ	પાંડવ
૩૨૭	જેલમ	શિકંદર—પૌરવ	શિકંદર
ઈ. સ.			
૧૦૦૧	પેશાવરની પેહેલી	મહમદ ધિઝની-જેપાળ	મહમદ
૧૦૦૮	" બીજી	" અનંગપાળ	"
૧૦૨૪	સોમનાથ	" ભીમ	"
૧૧૯૩	પાણીપત.	મહમદ શાહબુદ્દીન-પૃથુરાજ	પૃથુરાજ
૧૧૯૩	થાનેશ્વર	" " "	શાહબુદ્દીન
૧૫૨૬	પાણીપત	બાબર-ઈબ્રાહીમ લોદી	બાબર
૧૫૨૭	સિકરી	" રજપૂત (સગની સરદારી તળે)	"
૧૫૪૦	કનોજ	શીરશાહ-હુમાયુ	શીરશાહ
૧૫૫૬	પાણીપત	બેરામ-હેમુ, શીકંદર શૂર	બેરામ
૧૬૨૬	જેલમ	જાહાંગીર-મોહબતખાં	મોહબતખાં
૧૬૫૭	કાશી	દારા-સુજા	દારા
"	આગ્રા	ઔરંગજેબ-દારા	ઔરંગજેબ
"	ઉજ્જણ	મોરાદ, ઔરંગજેબ-જસવંતસિંઘ	મોરાદ, ઔ૦
૧૬૫૯	કજવા	ઔરંગજેબ (આલમગીર)-સુજા	આલમગીર
૧૬૬૫	સીંગર	મોગલ-શિવાજી	મોગલ
૧૭૧૩	આગ્રા	જહાંદારશાહ-ફરૂખશીયર	ફરૂખશીયર
૧૭૨૦	શાહાપુર	સૈયદ-અબદલ્લા, નિજામ	સૈયદ
૧૭૩૮	કર્નાલ	નાહિરશાહ-મોગલો	નાહિરશાહ.
૧૭૪૮	સરહીંદ	મોગલો-અહમદશાહ અબદલ્લી	મોગલો.
૧૭૬૦	ઉદગીર	મરાઠા-મોગલો	મરાઠા.
૧૭૬૧	પાણીપત	મરાઠા-અહમદશાહ અબદલ્લી	અહમદશાહ.

૯૬૭ મહમદ ધિજનીનો જન્મ થયો.
૧૦૩૦ મહમદ ધિજની મરણ પામ્યો.
૧૧૯૩ પાણીપતની લડાઈ. મહમદ શાહબુદ્દીન પૃથુરાજથી હાર્યો.
૧૧૯૩ થાનેશ્વરની લડાઈ. પૃથુરાજ શાહબુદ્દીનથી માર્યો ગયો.
૧૨૧૭ તાતાર જાતના સરદાર જંધીસખાંએ દિલ્હીપર સ્વારી કરી.
૧૩૯૮ મોગલ લોકનો સરદાર તૈમુર દિલ્હી ઉજડ કરી પાછો ફર્યો.
૧૪૮૨ બાબરનો જન્મ થયો.
૧૫૨૬ પાણીપતની લડાઈ. ઇબ્રાહીમ લોદી બાબરને હાથે માર્યો ગયો.
૧૫૨૭ સિકરીની લડાઇ. બાબરે સંગની સરદારી તળે રજપૂતોને [હરાવ્યા.
૧૫૨૮ બાબરે ચંદેરીના કિલ્લાપર ઘેરો ઘાલ્યો.
૧૫૩૦ બાબર મરણ પામ્યો.
૧૫૪૦ કનોજની લડાઈ. શીરશાહ હુમાયુંને હરાવી દિલ્હીનો શે- [હેનશાહ થયો.
૧૫૪૩ અમરકોટ આગળ અકબરનો જન્મ થયો.
૧૫૫૬ હુમાયું મરણ પામ્યો.
૧૫૫૬ પાણીપતની લડાઈ. હેમુ બેરામના હાથે માર્યો ગયો.
૧૫૬૦ અકબરે બેરામખાંના હાથમાંથી રાજસત્તા લીધી.
૧૬૦૫ અકબર મરણ પામ્યો.
૧૬૧૧ જાંહાંગીર નુરજાંહાં સાથે પરણ્યો.
૧૬૨૬ મોબતખાં નામના સરદારે સલીમને કેદ કરી લીધો.
૧૬૨૭ સલીમ મરણ પામ્યો.
૧૬૨૭ શિવાજીનો સ્યુનરીના કિલ્લામાં જન્મ થયો.
૧૬૫૭ શાહજાંહાં માંદો પડયો.
૧૬૫૮ ઔરંગજેબે પોતાના બાપ શાહજાંહાં અને મોરાદને કેદ કીધાં.
૧૬૬૫ મોગલ લોકે શિવાજીને સીંધર આગળ હરાવ્યો.
૧૬૬૫ રેધર આગળ શિવાજી મરાઠાનો રાજા થયો.

૧૬૬૮ શાહજાંહાં મરણ પામ્યો.
૧૬૮૦ શિવાજી મરણ પામ્યો.
૧૭૦૭ ઔરંગઝેબ અહમદનગરમાં મરણ પામ્યો.

પેશવા.

બાલાજી વિશ્વનાથ.	... ...	૧૭૧૪–૨૦
બાજીરાવ પહેલો...	... ...	૧૭૨૦–૪૦
બાલાજી બાજીરાવ.	... ...	૧૭૪૦–૬૧
માધવરાવ..	... ...	૧૭૬૧–૭૨
નારાયણરાવ.	... ...	૧૭૭૨–૭૩
માધવરાવ નારાયણ.	... ...	૧૭૭૩–૯૫
બાજીરાવ બીજો...	... ...	૧૭૯૫–૧૮૧૮

આ ચોપડી નીચલે ઠેકાણેથી મળશે.

કોટમાં—મી૦ જેહાંગીર બેજનજી કરાણી.

બુકસેલર—ના૦ ૧૨, પારસી બજાર સ્ત્રીટ.

ધોબીતલાવ—મી૦ એરચશાહ કરાણીની ક્રુ૦

કાલબાદેવી—મી૦ શેહેરીઆરજી હોરમજી.